

Vershil moet er zijn, of toch maar niet (30/06/2006)

Het kabinet-Balkenende II gebruikt graag het begrip 'eigen verantwoordelijkheid' in zijn betoog over de noodzakelijke hervormingen van de Nederlandse verzorgingsstaat.

Wat het kabinet daarmee bedoelt blijkt bijvoorbeeld duidelijk uit de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel Wet maatschappelijke ondersteuning: 'De regering wil met dit wetsvoorstel ook stimuleren dat mensen die dat kunnen, meer dan nu het geval is, zelf oplossingen bedenken in de eigen sociale omgeving voor problemen die zich voordoen. De regering stelt daarom een aantal historisch gegroeide vanzelfsprekendheden in zorg en ondersteuning ter discussie en doet een groter beroep op de eigen draagkracht. (&) Het vertrekpunt voor een krachtiger sociale structuur is zelforganisatie, maatschappelijke binding en eigen verantwoordelijkheid' (Memorie van Toelichting Wmo, pp.6-7).]

Burgers die zelf verantwoordelijk nemen voor hun eigen leven, dat klinkt mooi. En het is ook mooi. Maar hoe realiseer je dat? Het kabinet legde deze lastige vraag voor aan de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. In maart van dit jaar kwam de RMO met een antwoord, getiteld 'Vershil maken'. De schrijvers ervan, de Tilburgse bestuurskundige Frissen en RMO-medewerkers Rouw en Schillemans, leggen veel nadruk op de noodzaak om verschillen tussen burgers toe te laten. Als je als overheid wilt dat mensen zelf verantwoordelijkheid nemen, moet je accepteren, zelfs stimuleren, dat ze hun eigen keuzes maken; keuzes die voor verschillende mensen verschillend zullen uitpakken. Dat is wat mensen willen.

Te duur en te groot

De overheid heeft echter, zo betoogt de RMO, moeite met die verschillen. Dat komt omdat het gebruik van het begrip 'eigen verantwoordelijkheid' door de overheid voortkomt uit andere motieven dan burgers meer ruimte gunnen. De overheid realiseert zich - dat dateert al van de jaren tachtig van de vorige eeuw overigens - dat de grenzen aan de verzorgingsstaat zoals we die kennen in zicht zijn gekomen. De overheid is te groot en te duur geworden, en voldoet desondanks steeds minder aan de eisen vanuit de samenleving. Mensen zijn voor veel zaken te afhankelijk geworden van de overheid; als ze weer wat meer voor zichzelf en anderen gaan zorgen kan het tij misschien gekeerd worden, zo is de redenering.

Die kunnen we afdoen als ordinaire 'bezuinigingsdrang', maar dat is wat al te gemakkelijk. Overheid en burgers zijn in zekere zin aan elkaar verslaafd geraakt: de overheid wilde graag overal voor zorgen, en burgers geloofden graag dat ze dat kon. Een herbezinning op de verantwoordelijkheidsverdeling is dus niet zo'n gek idee.

Maar als dat ertoe leidt dat mensen iets anders willen dan verwacht, of méér willen dan verwacht, dan wordt de overheid nerveus. En dat is op zichzelf ook terecht, want diezelfde burgers komen onmiddellijk ook weer klagen bij overheid of rechter als ze zich achtergesteld of onderbedeeld voelen. De RMO adviseert het kabinet om niet te reageren met het sturen van de uitkomsten, of de vrijheid meteen weer in te perken met regels en controle. Beter is het om met 'een lichtvoetig stelsel van checks and balances' te komen, om zo de meest 'ongewenste uitkomsten' te vermijden.

Schoolverlaters

Als lezer hoop je dat de RMO de oplossing heeft gevonden voor die lastige klem waarin we verkeren: meer ruimte en keuzevrijheid, ja natuurlijk, maar wat nou als de uitkomsten tegenvallen? Het advies van de RMO sluit in dat opzicht ook nauw aan bij het WRR-advies 'Vertrouwen in de buurt' dat vorig jaar verscheen.

Bij het lezen van beide adviezen word je als lezer tenzij je een rasoptimist bent of een eeuwige cynicus - voortdurend heen en weer geslingerd: aan de ene kant is er de hoop dat de auteurs gelijk hebben met hun vertrouwen in mensen en buurten, en in nieuwe manieren om ongewenste effecten te voorkomen; aan de andere kant het zorgelijke gevoel dat er te veel slechte voorbeelden zijn te bedenken, dat iedereen met enige realiteitszin ziet dat het niet kán werken.

Interessant is daarom één van de weinige concrete voorbeelden waar de RMO zich aan waagt, het probleem van het voortijdig schoolverlaten. Het is helaas geen goed voorbeeld, hoewel het goed laat zien hoe problematisch het advies tot 'verschil maken' is. In het onderwijs moet de overheid zich terughoudend opstellen, vindt de RMO, en scholen zoveel mogelijk met rust laten. Dat

gezegd hebbend is het grote aantal jongeren dat zonder diploma de school verlaat een typisch voorbeeld van een 'onaanvaardbare uitkomst', iets wat we niet kunnen toestaan.

De RMO stelt dat de overheid dat probleem zou moeten 'agenderen', weliswaar zonder specifieke regels te stellen maar door onderwijsinstellingen de ruimte te bieden 'een variëteit aan benaderingen' uit te proberen. Dat roept echter de vraag op wat je doet als overheid wanneer er scholen zijn die een ineffectieve benadering kiezen uit die variëteit, of er geen kiezen en het probleem niet aanpakken. Die kans is reëel, omdat scholen er niet beter van worden om jongeren die niet willen of kunnen koste wat kost op school te houden. Dat is het gevolg van de prikkels die we bewust hebben ingebouwd in het systeem van onderwijsfinanciering, dat verander je niet zomaar.

En dus sta je als overheid, zoals steeds, voor de vraag: meer regels, toezicht en controle, of je neerleggen bij de situatie? Een minister die het lef heeft voor dat laatste te kiezen, bijvoorbeeld omdat het slechts gaat om tien procent van de scholen, zal zonder enige twijfel door de Tweede Kamer worden gedwongen om alsnog in te grijpen. Die wil geen verschillen, althans niet als dat betekent dat tien procent van de scholen het slechter doet dan de rest. De vraag is of wij burgers dat niet eigenlijk met de Kamer eens zijn. Dat zou betekenen dat het uitgangspunt van de RMO ter discussie staat: willen we wel verschil?

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Verschil maken. Eigen verantwoordelijkheid na de verzorgingsstaat', Amsterdam, SWP Uitgeverij (RMO-reeks). ISBN 9066657529, 14,90 euro.

Jaargang: 2006, aflevering 26 pagina 51
Auteur: Klaartje Peters